

Др Момчило Грубач*

Владимир Ђуро Деган, Берислав Павишић, Виолета Беширевић,
Међународно и транснационално кривично право, Службени
гласник и Правни факултет Универзитета Унион,
Београд 2011, 574.

Књига *Међународно и транснационално кривично право* написана је са циљем да постане уџбеник за истоимени предмет на Правном факултету Универзитета Унион у Београду, али судећи према обиму, садржини и начину излагања она неће остати само уџбеник намењен студентима који на основним студијама изучавају овај наставни предмет. Књига може корисно да послужи и студентима последипломских и докторских студија, као и дипломираним правницима који из других разлога имају интерес и потребу за стицањем информација из ове веома сложене и код нас још недовољно развијене гране права. У недостатку дела оваквог садржаја, ова књига би могла да буде коришћена и на другим високошколским установама и да задовољи стручне потребе и у неким државним службама (правосудној, дипломатској, војној и сл.), и то не само у Републици Србији, већ и у осталим државама у региону. Разноврсност консумената којима је ова књига намењена, у првом реду, али и тежња три аутора да ову сложену материју изложе целовито и стручно, а да истовремено не занемаре ни дидактичке захтеве које сваки уџбеник мора да испуни, довели су до нешто ширег обима књиге и посебне структуре њеног садржаја. Са свим пратећим прилозима књига има више од 500 страница, али с обзиром на њену вишеструку намену, то не треба да обесхрабри читаоца.

Књига има шест делова. Први део: *Општа разматрања* (садржи шест глава: 1. Појам и садржина међународног кривичног права; 2. Природа међународног кривичног права; 3. Извори међународног кривичног права; 4. Основна начела међународног кривичног права; 5. Однос међународног и међународног кривичног права; 6. Транс-

* Аутор је професор емеритус Правног факултета Универзитета Унион.

национално кривично право). – Други део: *Репресивна власт и јурисдикција за кривична дела с иностраним елементом* (садржи три главе: 1. Репресивна власт; 2. Јурисдикција; 3. Локализација кривичног дела). – Трећи део: *Међународни злочини stricto sensu, тортура и тероризам* (садржи три главе: 1. Међународни злочини *stricto sensu* – геноцид, злочини против човечности, ратни злочини, злочини агресије; 2. Тортура; 3. Тероризам). – Четврти део: *Транснационални криминал* (садржи четири главе: 1. Опште напомене о транснационалном криминалу; 2. Транснационална организована кривична дела; 3. Транснационална организована и друга међународна кривична дела у поморској пловидби и ваздушном саобраћају; 4. Јурисдикција за кривична дела извршена у поморској пловидби и ваздушном саобраћају). – Пети део: *Међународна кривичноправна и полицијска сарадња* (садржи седам глава: 1. Међународна кривичноправна сарадња; 2. Мала међународна правна помоћ; 3. Пренос кривичног поступка; 4. Признање и извршење стране кривична пресуде; 5. Пренос надзора над условно осуђеним и условно отпуштеним лицима; 6. Екстрадиција; 7. Међународна полицијска сарадња). – Шести део: *Право и поступак међународних кривичних судова* (садржи четири главе: 1. Историјски осврт и међународни кривични трибунали; 2. Стални међународни кривични суд; 3. Мешовити, хибридни и интернационализовани судови; 4. Осврт на нека посебна питања која су се појавила у пракси међународних судских тела). На крају књиге су прилози: регистар предмета међународних судова, трибунала и судских тела, регистар предмета националних судова, индекс појмова и списак литературе.

Рукопис је дело три, у области правне науке позната и призната аутора, од којих је један професор међународног јавног права (В. Ђ. Деган), други професор кривичног и кривичног процесног права (Б. Павишић), а трећи професор права о људским правима и међународног кривичног права (В. Беширевић). Тако формиран ауторски тим је омогућио мултидисциплинарни приступ у обради предмета истраживања, који би се од стране аутора само једног стручног профила тешко могао сасвим успешно савладати. Од значаја је и чињеница да су аутори из две различите државе (Србије и Хрватске), јер то књизи даје још једну димензију интернационализације, као што је такав и сам њен предмет.

Књига је оригинална и према многим другим карактеристикама, а посебно по томе што је једина у региону која поред међународног кривичног права садржи и обраду тзв. транснационалног кривичног права. Та посебност је наглашена већ у наслову. Упркос томе што се транснационалном криминалу у последње време посвећује све више пажње од стране националних законодаваца и судске праксе,

посебно од доношења Конвенције о сузбијању те врсте кривичних дела у Палерму 2000. године, његова научна обрада била је у доброј мери занемарена, посебно у универзитетској настави и литератури намењеној студентима. Аутори ове књиге отклањају тај пропуст, указујући на велику опасност од транснационалног организованог криминала, који настаје као последица мобилности савременог човека, повезивања националних држава и брисања граница између њих и, због свега тога, олакшаног међународног удруживања учинилаца кривичних дела. Они објашњавају појам ове нове гране права, одређују њено место у правном систему и однос са другим гранама права, посебно са међународним кривичним правом.

Књига представља праву малу ризницу података и идеја релевантних за међународно кривично право које се данас тек формира као научна правна дисциплина. Извесно је да ће бити потребно уложити још много напора да се то право дефинитивно конституише као посебна грана права и да се створи један кохерентан научни систем међународног кривичног права. Књига пред нама представља значајан допринос тим напорима. У вези са тим, читаоцу се намећу бројна питања. Једно од значајнијих је и питање како се ствара међународно кривично право и наука о томе праву. Утисак је да наука у овој области заостаје за легислативом, тј. да се право прво ствара, па тек потом научно образлаже. Оно се не ослања на претходно установљене правне и друштвене теорије (као што су својевремено неке гране права полазиле од теорија Хуга Гроцијуса, Бекарија, Хегела, Канта и других филозофа), већ се по правилу заснива на разлозима прагматичне и политичке целисходности. То носи опасност од стварања права „за привремену употребу“, тј. права „кратког даха“, па чак и од произвољности у стварању права. Озбиљне научне расправе данас по правилу не претходне стварању права, ни домаћег, ни интернационалног. Тако, на пример, ослономцем на политичке позиције, приликом оснивања међународних кривичних судова (и привремених и сталног) једноставно је натурен један модел кривичног поступка без икаквог претходног испитивања да ли би евентуално неки други процесни модел био адекватнији и целисходнији. И, као резултат тога, добили смо суђења која се никако не могу похвалити ефикасношћу и која очигледно нису у складу са међународним стандардом суђења у разумном року. Добили смо притвор који траје и по десетак година, што никако није у складу са општеприхваћеним стандардом да притвор мора трајати најкраће могуће време и да је само крајња и изузетна мера процесне принуде у кривичном поступку. На све то упозорава један од аутора ове књиге, проф. Ђуро Деган. Он констатује да су сви међународни кривични судови и поступци који се пред њима воде устројени према моделу англоамеричког акузаторског кривичног поступка, у коме доминира веома спори, компликовани и

још увек доста церемонијални главни претрес. Главна невоља тога трансплантацијског подухвата је у томе што је тај процесни модел преузет само половично, будући да у поступак пред међународним судовима никако није могла да буде уграђена традиционална америчка порота, која се тамо схвата као једно од фундаменталних људских права оптуженог, а у Европи, и поред више покушаја, никада није пустила дубље корење. Због тога су отпале и пречице којима се у Америци убрзава кривични поступак и избегава сазивање поротног суда, као што је, поред осталог, споразум тужиоца са окривљеним о признању кривице.

Не увиђајући ову разлику, национални законодавци су преузели и ту процесну установу, иако за разлику од Американаца нису морали, јер немају никакве муке са поротним судом. Наши законодавци су у овом случају жртвовали правне принципе (да грађанима суди независни суд, а не јавни тужилац), и то не из разлога нужде коју намеће практични живот, већ из неких других разлога, међу којима изгледа помодност има велику улогу. Сасвим је на месту констатација проф. Дегана да је ваљало размислити и о другом типу поступка и да би, можда, француски или европски модел мешовитог кривичног поступка (кога странци увек погрешно називају инквизиторским поступком), са судском истрагом којом руководи истражни судија, за међународно кривично правосуђе био много адекватнији и целисходнији.

По истој логици, и у унутрашњем праву, које је данас подвргнуто коренитим реформама, прилично произвољно и олако се преузимају англоамеричке правне установе без икаквог претходног испитивања да ли оне стварно одговарају условима домаће друштвене стварности. Тако, на пример, све државе у региону су увеле или се припремају да уведу тзв. тужилачку истрагу, уместо досадашње судске истраге и ту промену наши законодавци објашњавају тврдњом да ће нам кривични поступак постати бржи и ефикаснији. Ако би се та теза подвргла научном испитивању, лако би се могло догодити да се дође до сасвим супротног закључка: да је англо-амерички модел кривичног поступка, који данас преузимамо, много спорији и скупљи од европског кривичног континенталног, кога напуштамо. Проф. Деган са разлогом указује да не постоји ниједан научно верификовани податак који би указивао да се у европском континенталном кривичном поступку невини грађани проглашавају кривим и осуђују у већем броју него у англо-америчком кривичном поступку. Кад се све то има у виду, поставља се логично питање, како објаснити актуелну појаву која је данас захватила Европу, да своје традиционално кривично право по сваку цену и прилично некритички замењује англо-америчким кривичним правом (које је стварано у другачијим

историјским и друштвеним условима и које у свим његовим аспектима Европљани још увек не схватају, па чак и не познају довољно).

Аутори указују читаоцу како је данас, за разлику од времена од пре неколико деценија, дошло (могло би се рећи изненадно и неочекивано) до диверсификације кривичног права. Уместо досадашњег домаћег (или унутрашњег) кривичног права, у коме је догма националног и државног суверенитета била најснажније укорењена и за које смо до скоро веровали да је једина врста кривичног права, изненада су се јавиле и друге врсте ове гране права: међународно кривично право, транснационално кривично право и европско кривично право, које има реалних услова да се даље развија и јача, нарочито после усвајања Лисабонског споразума са краја 2009. године. Сигурно је да ће национално кривично право још задуго бити главно и основно кривично право и да његова потпуна унификација и глобализација данас није могућа, јер својим забранама и нормама понашања, као ниједна друга грана права, одражава правну културу једног друштва, менталитет народа, друштвену традицију, историјске, економске, политичке и опште културне прилике одређене друштвене заједнице. Међутим, морамо бити свесни да је утрт пут настанку и једног наднационалног кривичног права и наднационалне науке кривичног права који у доба европеизације и глобализације имају све већи практични значај. Заслуга је аутора чију књигу приказујемо што указују на тај процес. Посебно је значајно што је указано на посебности тзв. транснационалног кривичног права које представља неку врсту симбиозе националног и међународног кривичног права, јер нема самосталност као међународно кривично право, већ је уграђено у национално кривично право. Проф. Берислав Павишић је дао једну успешну теоријску основу за конституисање те посебне врсте кривичног права која је на нормативном плану стекла афирмацију нарочито после доношења већ поменуте Конвенције УН против транснационалног организованог криминала у Палерму, децембра 2000. године.

Најмлађи члан ауторског тима, проф. Виолета Беширевић дала је у овој књизи веома вредне прилоге који се односе на међународна кривична дела у најужем смислу речи (у које ауторка убраја геноцид, злочине против човечности, ратне злочине, злочин агресије, тортуру и тероризам) и на неколико деликата из групе кривичних дела транснационалног организованог криминала (трговина људима, кријумчарење људи, узимање талаца и угрожавање лица под међународном заштитом). На крају, она је обрадила и одељке о екстрадицији, најстаријем и најважнијем облику међународне правне помоћи и о тзв. хибридном или мешовитим судовима који се у појединим државама формирају од међународних и националних судија. Ту су и ауторкина разматрања питања заједничког злочинач-

ког подухвата, које је уз питање командне одговорности (које је обрадио проф. Б. Павишић) најконтроверзнија и најспораванија установа савременог међународног кривичног права, не само у стручној, већ и општој јавности.

У књизи је у потпуности и систематски обрађена проблематика међународног и транснационалног кривичног права према високим научним критеријумима и дидактичким захтевима педагошке праксе. Књига ће попунити једну велику празнину која се у кривичноправној литератури на српском и сродним језицима одавно запажала и постаће незаобилазно штиво за свако даље истраживање ове важне гране права. Са великим задовољством препоручујем је нашим читаоцима.